

Основні чинники формування конкурентної позиції національної економіки

Предметом дослідження є особливості формування конкурентної позиції національної економіки.

Метою дослідження є методологічний підхід щодо конкретизації поняття «конкурентна позиція» з виділенням його специфічних рис, головних чинників.

Методи дослідження. У роботі використано діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті розглянуто наукові підходи до визначення сутності поняття «конкуренція», виділені різні типи конкуренції, узагальнено підходи до класифікаційних ознак економічної конкуренції. Наведена порівняльна характеристика основних ринкових структур, надано визначення поняття «конкурентне середовище» як невід'ємної складової ринкової економіки, та визначення економічної категорії «конкурентна позиція». Розглянуто основні ознаки конкурентоспроможності як одного з критеріїв ефективності економічного суб'єкта.

Висновки. На основі дослідження змін конкурентних відносин у глобальному вимірі, трансформація яких є масштабною і суперечливою, встановлено, що процес формування глобального конкурентного середовища співпадає з розвитком трьох пов'язаних тенденцій, а саме: 1) об'єднання регіональних ринків у загальносвітовий; 2) формування глобальних учасників ринку за рахунок явищ злиття та поглинання; 3) формування системи наддержавного регулювання конкурентних відносин, дозволяють розглядати останні як результат функціонування економічних систем.

Ключові слова: конкуренція, конкурентне середовище, конкурентна позиція, конкурентоспроможність, міжнародна економіка, ринок, досконала конкуренція, монополістична конкуренція, олігополія, монополія.

Основной фактор формирования конкурентной позиции национальной экономики

Предметом исследования являются особенности формирования конкурентной позиции национальной экономики.

Целью исследования является методологический подход к конкретизации понятия «конкурентная позиция» с выделением его специфических черт, главных факторов.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье рассмотрены научные подходы к определению сущности понятия «конкуренция», выделены различные типы конкуренции, обобщены подходы классификационных признаков экономической конкуренции. Приведена сравнительная характеристика основных рыночных структур, дано определение понятия «конкурентная среда» как неотъемлемой составляющей рыночной экономики, и определение экономической категории «конкурентная позиция». Рассмотрены основные признаки конкурентоспособности как одного из критериев эффективности экономического субъекта.

Выводы. На основе исследования изменений конкурентных отношений в глобальном измерении, трансформация которых является масштабной и противоречивой, установлено, что процесс формирования глобальной конкурентной среды совпадает с развитием трех связанных

тенденцій, а именно: 1) объединение региональных рынков в общемировой; 2) формирование глобальных участников рынка за счет явлений слияния и поглощения; 3) формирование системы надгосударственного регулирования конкурентных отношений, позволяют рассматривать последние как результат функционирования экономических систем.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентная среда, конкурентная позиция, конкурентоспособность, международная экономика, рынок, совершенная конкуренция, монополистическая конкуренция, олигополия, монополия.

MOLNAR O.S.,
LYAKH A.V.,
KOTSUR A.I.

The main factors for forming the competitive position of the national economy

The subject of the study is the peculiarities of the formation of the competitive position of the national economy.

The purpose of the study is a methodological approach to the specification of the concept of «competitive position» with the allocation of its specific features and main factors.

Research methods. The work uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of data generalization.

Results of work. The article deals with scientific approaches to the definition of the essence of the concept of «competition», identified different types of competition, generalized approaches to the classification features of economic competition. The comparative characteristic of the main market structures is given, the definition of the concept of «competitive environment» as an integral part of the market economy, and the definition of the economic category «competitive position» is given. The main features of competitiveness as one of the criteria of the efficiency of the economic entity are considered.

Conclusions. Based on the study of changes in competitive relations in a global dimension, the transformation of which is large and controversial, it has been established that the process of forming a global competitive environment coincides with the development of three related trends, namely: 1) the unification of regional markets into the world; 2) the formation of global market participants through merger and acquisition phenomena; 3) the formation of a system of supranational regulation of competitive relations, which allows to consider the latter as the result of the functioning of economic systems.

Keywords: competition, competitive environment, competitive position, competitiveness, international economy, market, perfect competition, monopolistic competition, oligopoly, monopoly.

Постановка проблеми. З кінця ХХ ст. найважливішим орієнтиром державного регулювання гармонійної інтеграції економік окремих країн до глобального світогосподарського середовища є підвищення національної конкурентоспроможності. Відтак загострилася потреба в комплексному дослідженні новітніх тенденцій розвитку конкурентних відносин з урахування критеріїв національної безпеки трансформаційних економік.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різним аспектам проблеми міжнародної конкурентоспроможності та формування конкурентної позиції економічної системи присвячено праці вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як: Д. Рікардо, Дж.С. Мілль, Дж. Робінсон, Дж. Кейнс, Й. Шумпетер, П. Хайне, Ф.А. Хайек, Ф. Найт,

К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю, М. Портер, Г.Л. Азов, Ю.И. Коробів, Л.П. Кураков, Л.Г. Раменський, Р.А. Фатхутдінов, А.Ю. Юданов й ін.

Однак, незважаючи на значні досягнення сучасної наукової думки щодо формування та розвитку конкурентних переваг економіки країни, недостатньо дослідженими залишаються питання формування міжнародних конкурентних позицій національних економічних систем в умовах глобальної конкуренції і тому потребують подальших досліджень.

Мета статті – визначити головні чинники формування конкурентної позиції національної економіки.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі існує велика кількість трактувань тер-

міну «конкуренція». К.Р. Макконнелл і С.Л. Брю вважають, що конкуренція – це наявність на ринку великої кількості незалежних покупців та продавців, можливість для покупців та продавців вільно входити на ринок і виходити з нього [6, 79]. Й. Шумпетер визначав конкуренцію як суперництво старого з новим, з інноваціями [10]. У своїй книзі «Міжнародна конкуренція» М. Портер зазначає, що конкуренція – це динамічний процес, який розвивається, це ландшафт, який безперервно змінюється, на якому з'являються нові товари, нові шляхи маркетингу, нові виробничі процеси та нові ринкові сегменти [7]. Отже, конкуренція між відособленими товаровиробниками є суперництвом між ними стосовно задоволення власних інтересів: вигідних умов виробництва та збуту товарів, одержання високих прибутків. Економічна теорія вказує на те, що конкуренція має як негативні (призводить до економічних криз виробництва, розорення і безробіття, хижацького використання ресурсів; інколи переростає у недобросовісну конкуренцію), так і позитивні (виступає двигуном економічного прогресу, знаряддя інноваційного прогресу; стимулює економію матеріальних, трудових і фінансових ресурсів; спонукає постійно поновлювати асортимент продукції, що випускається, пильно стежити за науково-технічним прогресом) риси.

Аналіз праць науковців з проблем конкуренції дозволив узагальнити підходи до класифікаційних ознак економічної конкуренції: 1) за територіальною ознакою – внутрішньогалузева (конкуренція між окремими підприємцями всередині

кожної галузі щодо одержання прибутку) та міжгалузева (специфічною формою конкуренції капіталів у боротьбі за більш прибуткове застосування капіталу; здійснюється у вигляді міграції капіталів з одних галузей в інші, в результаті переливу капіталів створюється середня норма прибутку); 2) за видом конкурентної поведінки – конкуренція між продавцями та покупцями; між виробниками; між споживачами; 3) з точки зору конкурентної ситуації в галузі і на ринку досконала (чиста) та недосконала (монополістична або олігополістична); 4) за критерієм результативності – ефективна та неефективна конкуренція; 5) з дотриманням норм законодавства – добросовісна та недобросовісна; 6) за методами конкурентної боротьби – цінова і нецінова.

Згідно найбільш поширеної типології ринків, виділяють чотири можливі конкурентні структури (див. таблицю).

Розглянуті типи ринків і конкуренції в чистому вигляді зустрічаються порівняно рідко та поширюються на дуже обмежене коло товарів і послуг. У реальності частіше зустрічаються такі ситуації на ринку, які Дж. Робінсон визначає як недосконалу конкуренцію, що носить змішаний характер [8]. Невід'ємною складовою ринкової економіки також є створення й розвиток конкурентного середовища – сукупності зовнішніх, стосовно конкретного підприємства факторів, які впливають на конкурентну взаємодію підприємств відповідної галузі. Конкурентне середовище – це результат і умови взаємодії великої кількості суб'єктів ринку, що визначає відповідний рівень економічного

Порівняльна характеристика основних ринкових структур

Параметри	Види конкуренції			
	Досконала конкуренція	Монополістична конкуренція	Олігополія	Монополія
Кількість підприємств–виробників продукту	Багато незалежних підприємств	Багато підприємств–виробників схожих товарів і послуг	Декілька підприємств–виробників товарів і послуг	Один продукт і одне підприємство
Контроль над цінами	Контролю немає. Ціни визначаються ринком	Вплив обмежений можливістю заміни	Існує вплив «цінового лідера»	Практично повний контроль
Товарна диференціація	Відсутня. Продукти не різняться за властивостями та якістю	Товари і послуги диференційовані для сегментів ринку	Істотна для окремих продуктів, мала для стандартизованих	Відсутній
Рівень зусиль для входу на ринок	Відносно легкий вхід і вихід	Відносно легкий вхід і вихід	Важкий вхід, що часто вимагає великих інвестицій	Дуже важкий вхід і вихід

* складено авторами

суперництва і можливість впливу окремих економічних агентів на загально ринкову ситуацію.

Наявність відповідної конкурентної позиції економічної системи в глобальному середовищі обумовлює зміну головних макроекономічних показників, які мають не лише ендогенне, а й екзогенне походження, а саме: 1) відродження й розвиток внутрішнього ринку; 2) зростання національного доходу й валового внутрішнього продукту; 3) інтенсифікація фінансових надходжень у бюджет; 4) розвиток міжнародної торговельної діяльності; 5) розвиток інноваційного потенціалу підприємств; 6) підвищення ступеня зайнятості населення і, як наслідок, соціальна стабільність держави; 7) створення на міжнародному ринку іміджу розвинутої індустріальної держави й надійного партнера та ін.

Конкурентоспроможність економіки трактується як концентрований вираз економічних, науково-технічних, виробничих, управлінських, маркетингових і інших можливостей, що реалізуються в товарах і послугах, що успішно протистоять конкуруючим з ними зарубіжним товарам і послугам як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Але це лише одна найбільш видима сторона поняття. Інша сторона – це переваги системи державного і суспільного устрою країни, політико-правової організації і регулювання всіх сторін громадського життя суспільства, здатність держави забезпечити стійкий, динамічний розвиток національної економіки і пов'язаний з цим матеріальний добробут членів суспільства, що не поступається світовим стандартам.

Основними ознаками конкурентоспроможності є: відносний (порівняльний) характер – конкурентоспроможність проявляється тільки через порівняння характеристик економічного суб'єкта з характеристиками інших суб'єктів даного ринку; релевантний характер критерію конкурентоспроможності, який означає, що траєкторія руху даного економічного суб'єкта (його конкурентна позиція) відносно інших суб'єктів може бути визначена тільки в межах релевантного зовнішнього середовища; часовий характер (динамічність) критерію конкурентоспроможності характеризує положення суб'єкта у конкурентному полі в координатах часу як результат його конкурентної діяльності.

Висновки

Національна конкурентоспроможність виявляється у стійкості економічної системи щодо зов-

нішніх та внутрішніх потрясінь, її здатності забезпечувати високу якість життя населення на основі ефективної системи виробництва товарів і послуг. Процес формування глобального конкурентного середовища співпадає з розвитком трьох пов'язаних тенденцій, а саме: 1) об'єднання регіональних ринків у загальносвітовий; 2) формування глобальних учасників ринку за рахунок явищ злиття та поглинання; 3) формування системи наддержавного регулювання конкурентних відносин, дозволяють розглядати останні як результат функціонування економічних систем.

Список використаних джерел

1. Важинський Ф.А. Антикризисное финансовое управление как экономическая система / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук-техн. пр. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2010. – Вип. 20.3. – С. 127–132.
2. Важинський Ф.А. Сутність антикризового фінансового управління підприємством / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Економіка промисловості. – 2009. – №5. – С. 127–130.
3. Гаврилко П.П. Фактори інноваційного розвитку промисловості / П.П. Гаврилко, А.В. Колодійчук, В.М. Черторижський // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук-техн. праць. – 2011. – Вип. 21.11. – С. 201–205.
4. Долішній І.М. Мотивація персоналу як об'єкт управління на підприємстві / І.М. Долішній, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.5. – С. 211–216.
5. Колодійчук А.В. Особливості функціонування машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України / А.В. Колодійчук, В.М. Пісний // Зб. наук-техн. праць НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.13. – С. 172–178.
6. Макконнелл К. Р. Экономикс: Принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. В 2 т. / Пер. с англ. 2-го изд. – М.: Республика, 1992.
7. Портер М. Конкуренция / М. Портер: Пер с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 1993. – 495 с.
8. Робинсон Дж. Экономическая теория несовершенной конкуренции / Дж. Робинсон. – М.: Прогресс. 1986. – 471 с.
9. Сопільник Л.І. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств / Л.І. Сопільник, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук-техн. праць. – 2009. – Вип. 19.8. – С. 183–187.
10. Шумпетер Йозеф А. История экономического анализа: В 3 т. / Йозеф А. Шумпетер; Пер. с англ. под.

ред. В.С. Автономова; С.–Петербург. ун–т економіки и финансов; Высш. шк. економіки. – СПб.: Экон. шк. и др., 2004. – Т. 3: [С 1890 по 1914 г. и далее]. – 2004. – XI, С. 989–1664.

References

1. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Antykryzove finansove upravlinnya yak ekonomichna systema [Anticrisis Financial Management as an Economic System]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.3* (pp. 127–132). [in Ukrainian].

2. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Sutnist' antykryzovoho finansovoho upravlinnya pidpryyemstvom [The essence of the anti-crisis financial management of the enterprise]. *Ekonomika promyslovosti – Economy of Industry*, 5, 127–130. [in Ukrainian].

3. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., & Chertoryzhskyy, V. M. (2011). Faktory innovatsiynoho rozvytku promyslovosti [Factors of innovation development of industry]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 21.11* (pp. 201–205). [in Ukrainian].

4. Dolishniy, I. M., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Motyvatsiya personalu yak ob'ekt upravlinnya na pidpryyemstvi [Motivation of the personnel as an object of management in the enterprise]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.5* (pp. 211–216). [in Ukrainian].

5. Kolodiychuk, A. V., & Pisnyy, V. M. (2009). Osoblyvosti funktsionuvannya mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny [Features of functioning of machine-building enterprises at the current stage of development of the economy of Ukraine]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.13* (pp. 172–178). [in Ukrainian].

6. McConnell, K. R., & Bru, S. L. (1992). *Ekonomiks: Printsipy, problemy i politika [Economics: Principles, Problems and Policy]* (Translated from English from 2nd ed.). In 2 Vols. Moscow: Republic. [in Russian].

7. Porter, M. (1993). *Konkurentsyya [Competition]* (Translated from English). Moscow: Williams. [in Russian].

8. Robinson, J. (1986). *Ekonomicheskaya teoriya nesovershennoy konkurentsii [Economic theory of imperfect competition]*. Moscow: Progress. [in Russian].

9. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Teoretychni aspekty upravlinnya konkurentospromozhnistyu pidpryyemstv [Theoretical aspects of enterprise competitiveness management]. In *Naukovyy visnyk NLTU*

Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.8 (pp. 183–187). [in Ukrainian].

10. Schumpeter, J. A. (1954). *Istoriya ekonomicheskogo analiza [History of economic analysis]* (Translated from English in 2004). In 3 Vols. Vol. 3: From 1890 to 1914 and on. St. Petersburg. [in Russian].

Дані про авторів

Молнар Олександр Сергійович,

к.е.н., доцент, завідувач кафедри економічної теорії, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Лях Альона Володимирівна,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Коцур Андрій Іванович,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Данные об авторах

Молнар Александр Сергеевич,

к.э.н., доцент, заведующий кафедрой экономической теории, ГВНЗ «Ужгородский национальный университет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Лях Алена Владимировна,

магистр, экономический факультет, ГВНЗ «Ужгородский национальный университет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Коцур Андрей Иванович,

магистр, экономический факультет, ГВНЗ «Ужгородский национальный университет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Data about the author

Oleksandr Molnar,

Ph.D. in Economy, Associate Professor, Head of the Department of Economic Theory, Uzhorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Alyona Lyakh,

Master's Degree, Faculty of Economics, Uzhorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Andriy Kotsur,

Master's Degree, Faculty of Economics, Uzhorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua